

KRÓNIKA

A XXXVII. Honismereti Akadémia

Szarvas, 2009. június 28–július 3.

Halász Péter:
Megnyitó

Tisztelettel, szeretettel és őszinte megbecsüléssel köszöntöm a 37. Honismereti Akadémia résztvevőit és vendégeit. Köszönöm, hogy érdeklődésükkel megtisztelték honismereti rendezvényünket. Köszöntöm a régen látott barátokat, munkatársakat, de mondhatom úgy is, hogy fegyvertársakat, hiszen akik itt összegyűltünk, valamennyien részesei vagyunk annak a nagy, és hitünk szerint nem kilátástalan szellemi honvédó háborúnak, amit kultúránk, szellemi értékeink megmentéséért, megmaradásáért vívunk a nemzetköziség és a kozmopolitizmus általános, globális kihívásával szemben.

A honismereti mozgalom lassan fél évszázada végzi értékmentő, identitást erősítő, nemzetegyesítő szolgálatát, s ennek a munkának kiemelkedő eseménye minden Honismereti Akadémia. Mindnyájunk számára szellemi, érzelmi feltöltődést jelentenek ezek az alkalmak, ahonnan tudásban gyarapodva, barátságokban megerősödve, vállalt feladatainkra felkészültebben térünk majd haza az Akadémia zárását követően.

De addig még öt mozgalmas, tartalmas nap áll előttünk. Számos érdekfeszítő előadást hallgatunk meg, elmecsiszoló szekcióüléseken veszünk részt, értékes kulturális rendezvények részesei leszünk, bejárjuk Békés megye legszebb tájait, városait és falvait, és végre ismét jól kibeszélgetjük magunkat. Legalábbis egy esztendőre!

Ezen a helyen jólesik elmondanom, hogy Békés megye már harmadik alkalommal ad otthont a Honismereti Akadémiának (1984, 1991, 2009), és a három közül két ízben Szarvas városa a házigazda. Örömmel és elismeréssel jelenthetem tehát, hogy ez a város az egyetlen a nem megyeszékhely települések között, amely már második alkalommal fogadja be a Honismereti Akadémiát. (Taps!)

Ha végigtekintünk az elmúlt harminchat Honismereti Akadémián, büszkén láthatjuk, hogy minden alkalommal mozgalmunk legfontosabb kérdéseit tüztük napirendre, a magyar múlt legkiválóbb alakjainak, történelmünk legfőlemelőbb eseményeinek szellemiségét idéztük meg. Ebben a sorban, a 12 esztendővel ezelőtti győri akadémia után, ismét a természet és a gazdálkodás, az „*Ember és a környezet*” kapcsolata, a táj kutatásának, a környezet ökológiájának, a természet, az élővilág védelmének összefüggése lett Akadémiánk fő témája, s erre aligha kínálkozhatott volna szebb és jobb helyszín, mint a vizek és a szelek által járt, az isteni teremtés és az emberi teremtetőerő nyomát hordozó Békés megye, a hagyományos gazdálkodást kemény munkával megújító, a földművelés és a földművesek pallórozását egyaránt szívén viselő Tessedik Sámuel és az Arborétum révén méltán híres Szarvas városa. Ahol Tessedik szellemét ma is őrzik a város civil szervezetei és az agrároktatás műhelyei, s ahol mindig komolyan vették Tessediknek azt az üzenetét, hogy „*Minden nép jövője attól a munkaerőtől függ, amit ki tud fejteni.*” A Honismereti Akadémiákat bizvást tekinthetjük mozgalmunk képzőhelyének, magaskiskolájának, ahol megfogadjuk és valóra váltjuk Tessedik üzenetét: „*Megcáfolhatatlan igazság az, hogy a jó iskola mind a népre, mind az államra áldást és boldogságot hoz.*”

Tessedik Sámuel egész életének erőfeszítései a korszerű gazdálkodást, a célszerű életet szolgálták. Nem úgy akarta megújítani Magyarországon a paraszti gazdálkodást, mint nem is olyan régen a valóságtól elrugaszkodott kontár, rögeszmés politikusok, akik gyapotot, citromot és gumipitypangot honosítottak volna a magyar Alföldön, aminek nemhogy haszna nem volt, de még a kárát is nekünk kellett megfizetnünk. Nem! Tessedik lucernamagot termesztett, sziket javított, állatokat nemesített, akácfát telepített. Nem előírta, nem erővel kényszerítette az új termesztési módszereket a parasztságra, hanem ki-próbálta és ajánlotta.

Mi volt a titka sikereinek? Az, hogy gazdasági újításait mindig a *hagyományba* ágyazta, a hagyományt és a korszerűt nem szembeállította, hanem egymásba ötvözte. A természetet nem leigázni akarta, hanem okosan felhasználni, a változások és a változtatások sikerét tudással alapozta és szolgálta. Agy szavaival szólva „kedvét töltötte az időnek”, a tájnak, az éghajlatnak, a földnek, s így tudta mindezeket a célszerűség szolgálatába állítani. Mert az apáról fiúra szálló *hagyomány* az, amire alapozhatunk, amikor a mezőgazdaság újjáélesztésére készülünk. Hiszen a különböző természeti tényezők mellett jelentős mértékben az *emberi rátermettség, hajlam, hozzáállás* hozta létre és formálta ezeket az értéktöbbletet hordozó, célszerűen termelő markáns vidékeket. A hagyományos gazdálkodás jól felismerhető, minőséget nyújtó, értéket termelő körzetei is nyilvánvalóan azért alakultak ki, mert *ott sikerült az adott földrajzi, éghajlati, piaci, társadalmi és emberi tényezőkkel összhangba hozni a termelés módját, és képesek voltak az adott viszonyokhoz legcélszerűbben igazodó fajtákat kialakítani, technikát, technológiát létrehozni, fenntartani és folyamatosan tökéletesíteni.*

Ezeket az összefüggéseket szeretnénk a 37. Honismereti Akadémián feltárni, bemutatni, megismerni és továbbadni, hiszen az ember és környezete ma is minden területen újra és újra igényli ennek a kapcsolatnak az összhangját, és szenvedni a kapcsolat harmóniájának hiányát. A „honismeret” ugyanis mindig a jobbítás szándékával szolgálta a hon jobb megismerését. Azért szemlélt, kutatót, vizsgált, jegyzett föl és tett közzé minden ismeretet, hogy a *honnak*, vagyis a *házának* jobb gazdáit lehessünk. Mert tanítani – gyermeket és felnőttet egyaránt – csak az tud eredményesen, aki maga is rendelkezik mindazzal a tudással, amit az elődök – a szájhagyomány, vagy a tankönyvek révén – ránk hagytak. Ha megértjük Tessedik Sámuel mának szóló üzenetét: „*Aki a parasztyervekeket jól, élethivatásának megfelelően akarja nevelni, annak magának is jó gazdának kell lennie; ha nem az, akkor csak úgy fog szólni a gazdálkodásról, mint ahogy a vak beszél a színekről.*”

Emellett természetesen szeretnénk minél jobban megismerni a vendéglátó megyét, azon belül a különböző programok során meglátogatott településeket, elsősorban Szarvas városát; és ezen kívül is mindenféleképpen szeretnénk jól érezni magunkat.

Itt, az egykori történelmi Magyarország mértani központjában, ahova most nemcsak a maradék Magyarországról, de a Kárpát-medence számos régiójából is idesereglett a honismereti mozgalom színe-java, nagyon sokat szeretnénk látni, hallani és – magunkkal vinni. Mert elvisszük majd Békés megye és Szarvas város jó hírnevét, elmeséljük mindenfelé szépségeit és értékeit. Egyszóval nem úgy megyünk el innen július 3-án emlékekkel megrakodva, mint ahogy június 28-án, 29-én várakozásokkal megrakodva, kíváncsiságtól fütve ideérkeztünk.

Ezekkel a gondolatokkal nyitom meg a 37. Honismereti Akadémiát.

Mándli Gyula felvételei

A Honismereti Akadémiai kitüntetettjei

A Honismereti Szövetség elnöksége a megyei és a fővárosi egyesületek javaslatára 2008. április 29-én többségi szavazással az alábbiaknak ítélte a kiemelkedő honismereti munka elismerésére alapított **Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérmét**, a **Honismereti Munkáért Emlékplakettet**, valamint a **Honismereti Emlékplapot**. A kitüntetettek személyét és munkásságát a felterjesztők méltatták.

Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérmét kapott

Bánki Horváth Mihályné dr. Molnár Erzsébet Aranka

A Szolnok megyei Tiszavárkony községben született 1946-ban. Felsőfokú tanulmányait a Debreceni Tanítóképzőben, majd a Kossuth Lajos Tudományegyetemen, később az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte. Első diplomája népművelő-könyvtáros, a második művelődési előadói szakképesítést, a harmadik levéltáros szakképesítést adott. Egyetemi doktori címét a Kossuth Lajos Tudományegyetemen kapta 1989-ben, művelődéstörténetből. 1994-ben elnyerte a történelemtudomány kandidátusa fokozatot.

1967–1974-ig művészeti előadóként elsősorban kiállítások rendezésével, valamint gyermek- és ifjúsági klubok vezetésével foglalkozott, s e területen megyei szinten végzett szakfelügyeletet. 1974-től 22 éven át vezetője volt a Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet egyik tájmúzeumának, a Kiskun Múzeum igazgatói posztját töltötte be.

Kutatómunkájában meghatározó volt levéltárosi képzettsége és munkahelye. Több mint húszéves közvetlen levéltári anyagrendezés eredménye két kutatási segédlete azokról a kiskunsági fondokról, amelyeket a jelenlegi Bács-Kiskun Megyei Levéltár őriz. A rendezett dokumentumok repertóriumai igazgatástörténeti, jogtörténeti és kutatási módszertani tudnivalókkal kiegészítve 1991-ben és 1996-ban jelentek meg. Mindezek az ismeretek és feladatok irányították figyelmét a jászkun történelem kérdéseire, ösztönözték a forrásfeltárára és feldolgozásra. 1997-től múzeumi beosztásából következően, érdeklődése a néprajz Jászkunra vonatkozó kutatásával egészült ki. Publikációinak többsége a Jászkunság, a Jászkun Kerület történelmének egy-egy korábban tisztázatlan, vagy kellően fel nem tárt területét dolgozta fel, az országban fellelhető különböző szintű levéltári forrásokra támaszkodva, de kutatásai határon túli levéltárakra is kiterjedtek. Első tanulmánya 1979-ben, a Levéltári Szemlében jelent meg, azóta rendszeresen közreadja eredményeit, folyóiratokban, levéltári és múzeumi évkönyvekben, hazai és határon túli konferenciákon. Eddig 11 önálló kötete és számos tanulmánya jelent meg. Választott témájának egyik összegzése – *A Jászkun kerület igazgatása 1745–1876* – 1995-ben jelent meg, másik összegzése a *Jászkun autonómia*, húsz ív kézirat.

1985 óta szervez konferenciákat. 1985-ben az első *Jászkunság kutatása* konferenciát, ahol régészek, nyelvészek, történészek és néprajzkutatók számoltak be eredményeikről és kutatási dilemmáikról. A konferencia kezdetét jelenti annak a fellendült kutatói érdeklődésnek, ami a különböző tudományágak képviselőinek figyelmét a jászok és kunok, a Jászság és Kunság, a Jászkun kerület tudományos fehér foltjaira irányította.

Múzeumi munkája során több kiadvány születését kezdeményezte, illetve ezeket szerkesztette. Közülük a leginkább említésre méltó, *Kiskunfőlegyháza helyismereti könyve*, *A vallási élet emlékei a Kunságban* kötet, valamint *A százéves Kiskun Múzeum* album. Kiadványsorozatot indított *Bibliotheca Cumania* sorozattal, amelyben a Kunságra vonatkozó tudományos feldolgozások kaptak helyet. 2004-ben a sorozat ötödik kötete jelenik meg. 2003-ban elindította és szerkesztette a Kiskun Múzeum lapját, a *Múzeumőr*t, amely a múzeumi ismeretterjesztést szolgálja.

Meghívott előadóként néprajz és történelem szakos hallgatóknak speciális kollégiumot tartott a Debreceni Egyetem a „kunok Magyarországon” témakörből, előadásai önálló kötetben, az egyetem kiadásában jelentek meg. Külső tagja a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Doktori Iskolájának, ahol 2003-ban a jászkun autonómiáról tartott előadásokat.

Aktív tagja több hazai szakmai testületnek, pl. Magyar Történelmi Társulat, SZAB Magyar Történelmi Munkabizottság (elnökségi tag), a társadalomtörténeti kutatókat összefogó Hajnal István Kör, Pulszky Társaság, Levéltáros Egyesület stb.

Tudományos és szakmai munkásságának elismerését díjak is jelzik: Szocialista kultúráért díj (1979), Kiskunfőlegyházáért (1995), Bács-Kiskun Megye Tudományos díja (1996), Holló László-díj (2000), Bács-Kiskun Megye Közművelődési díja (2000).

Székelyné dr. Kőrösi Ilona

Dr. Marjanucz László

1954. június 22-én született Csanádon (ma: Magyarcsanak). Nős, felesége Daróczi Éva, tanárnő. Hat gyermeket (Gergő, Máté, Lilla, Katalin, Zita, Krisztina) nevelnek szeretetben.

A Makói József Attila Gimnáziumban tett érettségi után a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, majd a Kossuth Lajos Tudományegyetemen tanult történelem–oros, majd történelem szakon. Mindkét diplomája jeles. 1983 és 1986 között aspiráns volt az MTA Történettudományi Intézetében. 1984-ben szerzett egyetemi doktori címet, 1995-ben lett a történettudomány kandidátusa, 2007-ben pedig habilitált. 11 alkalommal nyert el tudományos ösztöndíjat, amelyekkel mintegy másfél évet töltött el ausztriai, németországi és utóállamokbeli egyetemeken és kutatóhelyeken.

1980 és 1986 között a Móra Ferenc Múzeumban tudományos munkatárs, 1986 és 1994 között a JGYTFK főiskolai docense, 1994-től a SZTE Új- és Legújabbkori Magyar Történeti tanszékének docense. 1996-tól tanszékvezető. Kutatási területei közé tartozik a XVIII–XIX. századi társadalomtörténet, az újkori magyar gazdaságtörténet, a Temesi Bánság története. A zsidóság polgárosodásban betöltött szerepe, az Alföld településeinek története témakörökben köteteket adott közre, valamint hazai és külföldi szaklapokban egyaránt publikált.

Marjanucz László oktatói tevékenysége – amely során a mindennapi oktatáson túl számos PHD dolgozat vezető tanáraként tartják számon –, valamint nemzetközileg elismert, kiterjedt és impozáns kutatói tevékenysége mellett mindezekig hűséges maradt a honismereti mozgalomhoz. Kevés profi kutatóról mondható el ez. Az 1978 és 1998 között rendezett Csongrád megyei honismereti diáktáborok állandó szervezője és résztvevőjeként dolgozott, minden alkalommal előadásokat tartott. E diáktáborok kezdetben tíz, majd hét napig tartottak. 1991-ben alapító tagja lett a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek, amelynek harmadik ciklus óta elnökhelyettese. Zsűritagként az Emese álma című rendezvénytől a későbbi vetélkedőkön is folyamatosan részt vett a munkában. Állandó előadója egyesületünk rendezvényeinek, valamint a Károlyi Attila által szervezett régiótörténeti konferenciáknak. Egyúttal mindenkor jelen van az egyesület életében. Csodálatra méltó az a sokrétű és szerteágazó teljesítmény, amelyet mindenütt egyetemi tanárhoz méltó magas színvonalon valósít meg.

A fentiek rideg tények, számok és adatok. Mellettük feltétlenül kiemelendő Laci barátunk színes, jószándékkal és jóindulattal teljes egyénisége. Jókedélyű, a kéréseknek általában helytadó, nagy tudással és műveltséggel rendelkező személyiség.

Blazovich László

Néma Sándor

1960-ban született Csornán. Iskoláit és a középiskolát is itt végezte, majd a Szombathelyi Főiskolán szerzett történelem–könyvtár szakos diplomát. Első munkahelye a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár volt, ahol a hálózati és módszertani osztály munkatársaként közelről megismerhette a megye kicsiny településeit is. Két év után került a Megyei Levéltárba, s az ELTE kiegészítő szakán szerzett levéltárosi diplomát. 1998 óta a Győr-Moson-Sopron Megyei

Levéltár igazgatója. Ebbéli minőségében is az egyik első munkása a Szülőföldünk Győr-Moson-Sopron Megyei Honismereti Egyesületnek.

Már gimnazista korában bekapcsolódott a honismereti munkába. Résztvevője volt honismereti diák-táborainknak, majd főiskolás korában az egyetemista megyei táborokban dolgozott. Munkába állása után a középiskolás táboraink vezetésében vett részt Pajer Imrével közösen.

Szinte minden munkánkból kivessi a részét. Vezeti – most már több, mint 10 éve – a Kisfaludy-Napok középiskolai diákfesztivál honismereti-helytörténeti tagozatát a megyei múzeumigazgatóval közösen, aki a néprajzi pályázatok öre. Az idei pályázatra 74 pályamunka érkezett.

A Szülőföldünk nagypályázat helytörténeti pályázatainak felelőse. 2008-ban – hogy csak az utolsót említsem – az általános iskolás és az ifjúsági, felnőtt korosztálytól 131 pályázatot bírálhattunk el. A különböző vetélkedők összeállításából, megszervezéséből, lebonyolításából is kivessi a részét, szívesen tart felkészítő előadásokat, konzultációkat. Most, hogy a Széchenyi István Egyetem Jogi Karán is megbízott előadó és speckoll vezető, ott is népszerűsíti mozgalmunkat, nem hiábavalóan.

1999 óta végzi az egyesület alelnöki munkáját, s hogy az elnök 2002-től különböző betegségekkel bajlódik – 2005-től súlyosan beteg –, szinte minden munka ráhárul, s így lett a Megyei Levéltár az egyesületi élet központja. *Nélküle a megyei munka nem tartana azon a szinten, ahol most áll.*

Tudományos munkájában, írásaiban foglalkozik a megye egyleteinek történetével, a szülővidék hegyközségeinek törvényeivel, a községek és városok címereivel és pecsétjeivel, a megye közigazgatásának történetével, a kéziratos térképekkel. Szerkeszti a Kisalföldi levéltári füzeteket, és szerkesztette a Száz magyar falu Könyvesháza öt megyei kötetét.

Munkáiból: A Győr-sokoróalji szülővidék hegyközségi törvényei 1672–1825. Győr 1995. – A magyar és a Győr-Moson-Sopron Megyei kereskedelmi és Iparkamarák története. Győr 1996. – Községi és városi pecsétek Győr-Moson-Sopron megyében a 17–18. században. Győr 1996. – Hédervar. Bp. Száz Magyar Falu Könyvesháza. Bp. 2002. – Győr vármegye települései 18–19. sz.-i kéziratos térképeken. Győr 2003. – Tanulmányok a Kisalföld múltjából. Győr 2003. – *Weisz Ferenc*: Magyar huszárak 2. világháborúban. Szerk. *Néma Sándor*. Győr. 2006.

Jászberényi Ferencné

Honismereti Munkáért Emlékplakettel kitüntetettek

Boldizsár Zeyk Imre

1930. december 14-én született Erdélyben, a Kalotaszeg peremén lévő Tordaszentlászlón, az egykori Torda-Aranyos megyében. Tanulmányait a hetedik osztályig szülőfalujában végezte, majd 1945-ben – amikor mindenük, még a házuk is odaveszett – magántanulónként vizsgázott Kolozsvárott az egyetem Farkas utcai gyakorló gimnáziumában, utóbb pedig az Unitárius Kollégiumban, ahol érettségizett. Dolgozott, hogy tanulhasson s eltarthassa magát. 1951-ben a Bolyai Tudományegyetemen természetrajz–földrajz szakos hallgatója lett. E szakokból szerzett egyetemi oklevelet, később magyar nyelv és irodalomból is tanári oklevelet nyert.

Tanárként a Mezőség közepén, Buzába, ezt követően egy másik mezőségi nagyközségbe Kolozsra kapott kinevezést. Később ugyanitt igazgató, majd a román tannyelvű iskolával történt összevonás után aligazgatóként dolgozott. 1961-ben kerülhetett vissza szülőfalujába, kibocsátó iskolájába.

Mint magyartanár és iskolaigazgató *újr alapította az iskolai és falusi könyvtárat* Tordaszentlászlón, Magyarfenesen és Magyarlétán, valamint a hozzájuk tartozó 5 román községben. *Korszerűsítette az iskola és óvoda tanszerállományát. Megfelelő szakembereket keresett a fa- és linómetszés, fűvös hangszereze, kóruséneklés, kalotaszegi varrottások készítése oktatására.* Így jött létre az egyedül, felbecsülhetetlen értékű *varrottas és szőtes alapú tablógyűjtemény.*

Tanítványainak bevonásával a kalotaszegi falvak szellemi és tárgyi néprajzának gyűjtését, a szellemi néprajzi anyag rögzítését, tárolását és feldolgozását, valamint bemutatását vezeti és irányítja. A

gyűjteményt 1967-től a *Falumúzeum*, 1995-től a *Tordaszentlászlói Kalotaszegi Tájmúzeum* néven őrzi, bemutatja és fejleszt. Az igazi nagy eredmény, hogy *diákjai magyarságukat megtartották a legelittebb főiskolákon és egyetemeken is.*

Írásainak száma jóval meghaladja a százat. Munkái, dolgozatai megjelentek a *Művelődés*, *A Hét*, a *Korunk*, a *Falvak Dolgozó Népe*, az *Utunk*, az *Új Élet*, a *Kalotaszeg új sorozata*, a *Tanügyi Újság*, a *Partium*, a *Szabadság*, a *Krónika*, a *Kalotaszeg és környéke* című kiadványokban és folyóiratokban. Magyarországon a *Honismeret*, az *Erdélyi Magyarság*, a *Magyarságkutatás*, a *Téka-Táncházi Tájékoztató* című folyóiratokban, valamint Kolozsváron a *Népismereti dolgozatokban*, Temesváron pedig a *Magyar Évkönyvben*. Kutatásainak eredménye nagyobb része kéziratban, a családi archívumban kiadásra vár.

Neves történészek biztatására, tanítványaival és az egyik kolozsvári gimnázium tanulóival 1977 és 1987 között ásatásokat folytattak több helyszínen. A régészeti leletek a Kolozsvári Történeti Múzeumban várnak feldolgozásra, de naplófeljegyzései bőséges anyagot szolgáltatnak a vidék magyarsága történelmének teljesebb megismerésére.

1963-ban támadt ötlete alapján megkereste a *Kolozsvári Állami Magyar Színházat*, és felajánlotta 400 személyes művelődési házukat a színházi főpróbák céljára. Azóta a városi bemutató előtt Szentlászlón, a helyi és a környék lakosai előtt játsszák el a prózai és opera darabokat. Ahogy mondta „Ennek eredményeként válhattunk a színházkedvelő közönség nevelésének műhelyévé, iskolájává”.

Felkérésre elvállalta a *Kalotaszeg új sorozatának* alapítását, bejegyeztetését, szerkesztését és terjesztését. A lap az egyetemes magyar kultúrát szolgálva vállalja mindazoknak a közlését, pótlását, amelyek a diktatúrák idején kimaradtak a magyarság tudatából, nemzeti kultúránkból.

Az évenként ismétlődő *Szent László-napi körustalálkozó* elindítója, fő szervezője és segítőivel együtt a lebonyolítója. Olyan alkalom és lehetőség ez, ahol a Kárpát-medence magyar kórusai, zarándokai, Szent László tisztelői ezen a történelmi és nemzeti kegyeleti helyen találkozhatnak, lelki és szellemi feltöltődésben részesülhetnek.

A helyi RMDSZ elnöke és a Kolozs megyei választmány tagja, s ebből adódó lehetőségeit felhasználva elősegítette, hogy településén vezetékes ivóvíz-, gázhálózat létesült. Megszervezője volt községében az alulról építkező kulturális autonómiának, melynek keretében kialakították az *önálló magyar iskola-hálózatukat*. Kezdeményezésére magyar szakfelügyelőt neveztek ki a Kolozs megyei Tanfelügyelőségre, magyar könyvtárosokat a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárba, és kalotaszegi magyar ember került az Erdélyi Magyar Múzeumba. Indítványára szerveződött a Kolozsvári Rádió magyar gyermekkórusa.

Elindítója, kidolgozója volt településén a szentlászlói *faluturizmus* megszervezésének. Felismerte, hogy Szentlászló olyan kedvező földrajzi ponton fekszik, ahonnan Erdély számos pontja csillagútúrrá válhat. Ma már 34 falusi vendégfogadónak ad munkát és házhoz viszi a pénzt.

Arts poeticája. *„Tiszta szívvel, erős lélekkel és hittel küzdeni erők szerint a legnemesebéért, amelyhez nekem elég a kegyelem”.*

Dr. Simor Ferenc
egyesületi elnök

Bozó Vilmos és Bozó Vilmosné Sági Olga

A Bozó házaspár immár több, mint egy évtizede olyan munkát végez a honismeret terén, ami lelkesítő példa lehet minden lokálpatrióta számára. Egy zsákfaluban, *Kevermesen* laknak, közvetlen a román határ mellett, ahonnan az út nem visz tovább. A lakosság itt is fogyóban van, de ők ebben a depressziós térségben sem adják föl, nem költöznek el, mint sok fiatal kortársuk tette, hanem rendszeres aprólékossággal gyűjtik az egykori *gányó* – azaz dohánytermesztő – település tárgyi és szellemi emlékeit, kincseit.

Megvásároltak egy helyi jellegű házat, s helyiségeit egyrészt a múlt tárgyaival töltötték meg – ez lett a helytörténeti gyűjtemény –, másrészt átalakították a falusi turizmus követelményeinek megfelelően komfortos szállásadó helyé. A kettő ötvözete ideális helyszín a honismeret, helytörténetet kedvelők számára.

Bozó Vilmos a helyi önkormányzat műszaki előadója, *Bozó Vilmosné Sági Olga* pedig a helyi általános iskola tanára. Olyan kapcsolatot alakítottak ki a helybéli lakossággal, hogy létrehozhatták a Kevermes-i Honismeret Falusi Turizmusért (KEHOFA) egyesületet, melynek ők a meghatározó vezetői. A helyi, fiatal tizenévesekből álló természetvédő csoport támogatását is felvállalták és sikeresen segítik őket országos szinten.

A Békés megyei Karácsonyi János Honismereti Egyesületben 1996 óta dolgoznak, mindig oroszlánrészét vállalva a közös munkából. Táborok, konferenciák, vetélkedők állandó segítői. Mindig számíthatunk rájuk.

2001-től pedig, amióta a helytörténeti gyűjteményük színhelye alkalmassá vált a vendégek fogadására, ott szervezzük meg a határon túli gyermekek részvételével a megyei honismereti gyermektábor. Minden évben bővül és szépül a tábor helyszíne, dicsérvén a házaspár keze munkáját és ötletességét. (Igaz, a nagyszülők is szívesen részt vesznek a munkálkodásban.) 2009-ben Arad, Horgos, Ekel, Nagymuzsaly diákjai és tanárai vettek részt a hazai diákok és felnőttek mellett.

A táborban táborvezetőként szervezik, irányítják az alapvető tevékenységeket, aminek fenntartásáért sikeresen pályáztak. Szemléletüket a segíteni akarás jellemzi.

Fabulya Lászlóné

Braun Lászlóné

Tanítónő, népes családjának fáradhatatlan motorja, mozgató rugója, összetartó ereje, mellette egy másik nagy család, a honismereti mozgalom fontos tagja. 1990-től, megalakulásától a Fejér Megyei Honismereti Egyesület alelnöke, és harmadik ciklusát tölti a Honismereti Szövetség Felügyelő Bizottságában, amelynek jelenleg elnöke.

Honismereti munkássága több évtizedes múltra tekint vissza. A tanítóképző elvégzése után már az első munkahelyén minden tantárgy keretében megtalálta módját a honismeret oktatásának, megszeretetésének: megtanította a szülőföld népdalait, játékeit, szokás-elemeit, megismertette a helyi kötődésű művészek alkotásait, diákjaival rendszeresen felkereste a Fejér megyei emlékhelyeket, közgyűjteményeket, gyűjtőmunkát végeztetett a gyerekekkel családjuk körében, a helytörténetet összekapcsolta a magyar és egyetemes történelemmel, megismertette és gyakorolta tanítványaival a népi kismesterségeket. Munkahelyein honismereti szakköröket alakított és vezetett. Diákjait felkészítette városi, megyei honismereti versenyekre. Elvégezte a Hazafias Népfront és a Megyei Művelődési Központ által szervezett honismereti szakkörvezetői tanfolyamot.

A Fejér Megyei Honismereti Egyesületben alelnökként komoly, hatékony munkát végez, az egyik legaktívabb elnökségi tag. 1995 óta rendszeresen meghirdeti alsós tanulók részére a „Felnevelő tájunk” című honismereti vetélkedőket, melyeken évente több száz tanuló vesz részt. A többfordulós megmérettetésre feladatlapokat állít össze, javítja azokat, és megszervezi a megyei döntőket. A felsős tanulók versenyében zsűri elnöki feladatokat lát el. A Honismereti Szövetség által meghirdetett országos középiskolai vetélkedők megyei, területi, és országos fordulóját irányítja megyénkben (Emese álma, Márciusi ifjak, Hős Rákóczi népe, 1956.). A székesfehérvári Országos Honismereti Akadémia szervezésében, lebonyolításában kiemelkedő érdemeket szerzett. A Honismeret Napja tiszteletére meghirdetett megyei programok fő szervezője. A Megyei Művelődési Központban minden évben történelmi, irodalmi évfordulóhoz, népszokásokhoz kapcsolódóan gyermekrajzokból és kézműves munkákból kiállítást készít. Az egyesületi honlap egyik szerkesztője. Társrendezői feladatokat vállal önkormányzatok, civil szervezetek, üzemek, intézmények honismereti programjainak megvalósításában (pl. néprajzi szokások bemutatása a Fehérvári Vigasságokon; sukorói haditanács megjelenítése a sukorói református templomban).

Megkülönböztetett figyelmet fordít – kirándulások keretében – a megye természeti értékeinek, történelmi emlékhelyeinek, és a különböző megyei közgyűjtemények honismereti munkájának megismertetésére (Alcsútdoboz, Bodajk, Csala, Dég, Fehérvárcsurgó, Iváncsa, Seregélyes, Soponya). Nemcsak szűkebb pátriánk megismerésére, hanem távolabbi tájak felkeresésére is szervez utakat. (pl. Órség, Ormánság, Hetés, Észak-Magyarország). Nyaranta többnapos kirándulás keretében ismerteti meg a történelmi Magyarország tájait (Kárpátalja, Erdély, Felvidék, Vajdaság, Szlovénia, Horvátország) a tagsággal. Az utak során kapcsolatot épít ki az ottani szervezetekkel, amelyből barátságok, találkozások szövednek. Az utakról videofelvétel készül, melyet a tagsággal megismertet. A kirándulásokon a szervezésen kívül idegenvezetői feladatokat is ellát.

Honismereti tevékenységébe családját is bevonja. Férje, három gyermeke és két unokája ugyancsak tevékeny tagja a Fejér Megyei Honismereti Egyesületnek.

Kedves, kiegyensúlyozott egyénisége, humánus magatartása, segítőkészsége, fáradhatatlansága példamutató valamennyiünk számára.

Nagy Éva

Halminé dr. Bartó Anna

1945-ben született Egerben. Tanulmányait a Gárdonyi Géza Gimnáziumban és a Tanárképző Főiskola magyar–történelem szakán végezte. Ifjú pedagógusként Téglyáson a fiú gyermekotthonban vállalt nehéz, de szép pedagógusi feladatot. Férjét 1973-ban a Zánkai Gyermekvárosba helyezték, ahol dr. Bartó Anna megalapítója és vezetője lett a Gyermekváros történetét bemutató múzeumnak. Az ELTE BTK történelem szakán szerzett történelem diplomáját követően doktori disszertációját az ifjúsági mozgalmak történetéből írta meg.

Múzeumi tevékenysége alapján meghívást kapott Budapestre a Legújabbkori Történelmi Múzeumba, ahol 1986-tól vezette a történelmi adattárát és könyvtárát. 1990-ben a Múzeum Legújabbkori Történelmi Főosztályként beolvadt a Magyar Nemzeti Múzeum Központi Adattár és Informatikai Főosztályába, ahol azóta osztályvezető-helyettesként dolgozik.

A *Honismereti Szövetség munkájába* annak megalakulásától, 1990-től bekapcsolódott, aktív szerepet vállalva az országos rendezvények szervezésében, lebonyolításában. 1992-ben megalakult az *Érdy János Pest Megyei Honismereti Egyesület*, amelyben több mint tíz éve a titkári teendőket, sok esetben az elnök teendőit is ellátja, és tagként képviseli az egyesületet a Honismereti Szövetség Elnökségében. Sokrétű munkájával nagymértékben hozzájárult az egyesületünk közreműködésével *1994-ben Vácon szervezett Honismereti Akadémia* sikeréhez, majd szervezte az egyesület nevében *2003-ban a VIII. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémiát* Esztergom-Búbánatvölgyben. 2007-ban Vácon került sor a Honismereti Szövetséggel közös szervezésben a *XII. Országos Kiadványszerkesztői Konferenciára*, amelynek sikeréhez jelentős mértékben hozzájárult szakmai és szervező munkájával, a bagi asszonykórus bemutatásával. Közreműködésével eredményesen, sok csapat részvételével csatlakoztak a Szövetség által 1993–2007 között meghirdetett *Kárpát-medencei középkor helytörténelmi vetélkedőkhöz*. Az egyesület nagy sikerű, tartalmas rendezvénye volt a 2007-ben szervezett *regionális konferencia* Aszódon, ahol irányította a határ menti honismereti kapcsolatok áttekintését. Kezdeményezésére és szervezésében indult be a Pest megyei *„Honismereti Barangoló”* sorozat azzal a céllal, hogy egy-egy település bemutathassa helytörténelmi értékeit, múltját és jelenét. *Kezdeményezésére és szervezésében 2009-ben* indult útjára az egyesület újabb sorozata, amelynek célja az, hogy a megye helytörténelmi kutatóinak bemutatkozási lehetőséget adjon kutatási eredményeik bemutatására. Kutatásairól, az egyesületünk munkájáról, országos rendezvényekről több cikke jelent meg a Honismeret folyóiratban.

Két évtizede gondozza a Nemzeti Múzeummal közösen évenként, majd két évenként meghirdetett *Kárpát-medencei helytörténelmi pályázatot* – a témaválasztástól a kiíráson át a bírálatig és az eredményhirdetésig.

Mándli Gyula

Németh Ákosné Rác Lidia

A balatonfüredi Lóczy Lajos Gimnáziumban érettségizett, majd 1967-ben a Szombathelyi Tanítóképző Intézet népművelő-könyvtár szakán, 1980-ban pedig a Szombathelyi Tanárképző Főiskola könyvtár szakán szerzett oklevelet. Férjezett, két gyermeke van.

1969-től a Balatonalmádi Könyvtárban dolgozott 1979-ig. 1981-ben kérték fel az új balatonfüredi SZOT Oktatási Intézet könyvtárának létrehozására, amit 1992-ig igazgatott. A SZOT könyvtárát bekapcsolta a város kulturális életébe és ismertté tette Balatonfüreden. A megszűnt szakszervezeti képzés miatt a SZOT könyvtárát felszámolták, így került 1992-ben a Városi Könyvtárhoz. 1993-ban megbízták a Balatonfüredi Helytörténeti Gyűjtemény életrehozásával, ahol 2001-ig, nyugdíjba vonulásáig vezette a munkát. Színvonalas

szakmai tudásával, helyismeretével és kapcsolataival elismert intézménnyé tette a Helytörténeti Gyűjteményt. Munkatársaival gyűjtötte, feltárta, rendszerezte a Balatonfüred és környéke múltját őrző dokumentumokat.

Németh Ákosné Rác Lidia megemlékezéseket, kiállításokat, vetélkedőket, előadásokat és az általános iskolásoknak helyismereti tábortokat szervezett. Elhivatott munkája szerves részének tekintette az idős fürediek visszaemlékezéseinek rögzítését. Évente megjelent az általa készített *Füredi évfordulók* című összeállítás, melyet eljuttatott minden intézménynek. Több esetben publikált a *Füredi Napló* újságban. Megálmodója volt a 2001 decemberétől megjelenő *Füredi História* című színvonalas helytörténeti folyóiratnak. Egyik megszervezője, alapító tagja és titkára volt az 1994-ben megalakult Balatonfüredi Helytörténeti Egyesületnek. Hamarosan a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület tagszervezetévé váltak. Nyugdíjba vonulása óta is részt vesz az egyesület munkájában, valamint a balatonfüredi helytörténeti kiadványok írásában és szerkesztésében.

Főbb publikációi: Gyerekkönyvtári tanulmányok (1973), Népművelési Értesítő (1973), Bándi László (főszerkesztő): Emlék helyek Veszprém megyében (társszerkesztő, 1996), ... szép magyar hazánknak tündérvidéke... (társszerkesztő, 1997), Csajághy Gábor emlékezete (szerkesztő, 1998), Dr. Csizmazia József szőlőnemesítő (bibliográfia összeállítója, 1999), Üdvözet Balatonfüredről (társszerkesztő, 2003), Elek Miklós (szerkesztő): Márványtábla helyett. Emlékező füredi polgárokra, családokra (társszerző, 2008), írta, szerkesztette a Balatonfüred nevezetes épületei (2008) című kiváló könyvet.

Bándi László

Séta a Bory-várban¹

Bory Jenő munkássága (1879–1959)

Minden kislány életében van egy időszak, amikor királylány szeretne lenni egy mesebeli várban, ahol legendás lovagok viaskodnak kegyeiért, vagy éppen megvédik őt a világ reá leselkedő rémségeitől. Már nem emlékszem, pontosan hány éves voltam, amikor édesanyámmal éppen egy ilyen mesés helyre látogattunk. Mint később megtudtam, ez a Bory-vár volt, ahol édesapám akkor egy megrongálódott falfestményt állított helyre. Azóta eltelt néhány év, de ennek a napnak az emléke sokszor felidéződik.

Talán azért él még bennem ennyi év után is a „Bory-hatás”, mert szülővárosom, Székesfehérvár bővelkedik a mester munkáiban, így lépten-nyomon rábukkanok egy-egy régi ismerős alkotásra a várból, ahol a művész egy életen át gyűjtötte és állította ki az ország számos pontján látható köztéri szobrainak másolatait, sok eredeti mű társaságában.

¹ Készült a 2009. évi Fejér Megyei Diáknapok honismereti kategóriájára. (Szerk.)

Fejér vármegye alapításának ezredik évfordulója alkalmából a Fejér Megyei Diáknapok rendezvényének új, honismereti kategóriájához készítenő dolgozatot kapcsán elindultam hát, hogy gyerekkori álmaim színhelyét újra felfedezzem.

Miről is meséljek neked? – kérdezi dr. Ágoston Béla, Bory Jenő unokája, a Bory-hagyaték őrzője, restaurátora, gondozója. Mert a Bory-életmű olyan hatalmas, hogy bárhol is veszi fel az ember a történet fonalát, nemhogy öt oldal, de öt könyv is megtelne az életúttal és a művekhez fűződő anekdotákkal.

Bory Jenő apja, Bory József lakatosmester 1879-ben települ át Abáról Fehérvárra, a Palotaváros korabeli iparos negyedébe. Jenő már itt született, és itt végezte iskoláit is. A Főreál Gimnáziumba járt (a mai Szent István Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Szakképző Iskola), ami előtt 1929 óta a mester első világháborús emlékműve áll, a haza védelmében hősi halált halt iskolatársak emlékére. Talapzatának felirata tanúskodik a hajdani diák bajtársi érzelmeiről, hazaszeretetről.

Művészi beállítottsága már fiatal korában megmutatkozott, de mivel a művészpálya már akkor sem jelentett biztos megélhetést, így – apja tanácsára – érettségi után 1899-ben a József Nádor Műegyetemre iratkozott be. Ebben segítette szülővárosa 200 koronás ösztöndíja is, minek fejében később a Zichy-liget zenepavilonja mellett található mozaikdíszítésű virágtartókat adományozta a városnak.

Az építészdiploma megszerzése után szobrászként szeretne volna magát tovább képezni, de mivel a Képzőművészeti Főiskolán (akkori nevén: Országos Magyar Királyi Mintarajzkola és Rajztanárképző) még nem volt lehetőség erre, csak egy évi katonáskodás után kezdhette meg tanulmányait a Stróbl Alajos vezetésével induló szobrász szakon, ahol már élő modellről is mintáztak szobrot a tanítványok. Bory Jenő pályára lépésének sorsdöntő momentumaként tartja számon az 1906–1907-es carrari tanulóútját, egyrészt az ottani benyomások ösztönözték a hazai márványlelőhelyek felkutatására és a márványfaragás meghonosítására, másrészt itt álmodja a nemes anyagba hitvese (Komócsin Ilona) portréját, kívül a főiskolás évek alatt ismerkedett meg. A szobor ma a Bory-vár főlépcsőjének pihenőjében látható.

Komócsin Ilona ekkor Székely Bertalan festő osztályába járt. A szegedi lány, kit nevelőszülők támogattak a művészi pályán, nemcsak Bory Jenőre, de – ahogy Ágoston Béla hamis mosollyal említi – idős mesterére is mély benyomást tett... Valósággal felvillanyozta a komor, morózus festőt, aki még portrét is festett róla, sőt megkérte Ilonát, hogy fesse le őt is. Azonban nagyapám – mondja Ágoston Béla – ettől még elszántabb lett, ő márványba faragta portréját, mert ahogy ő fogalmazott: „a márvány tartósabb, mint a pingálmány”, és ezt az élet be is igazolta, hiszen szerelmük életük végéig tartott.

A férfi–nő kapcsolat, mint az emberi lét kifejezésének egyik alapvető motívuma, a XIX század utolsó éveiben vált általánossá a művészetben. Ebben nagy szerepe volt Rodin szobrainak, melyek országhatárokon át sugározták ezt az életérzést, megérintve Bory Jenő fogékony lelkét is. Egyértelműen érezhető ez a hatás Bory korabeli néhány szobrán, talán a legszemléletesebben az anyagból csak félig kibontott Csók címűn.

A szobor a Bory-vár több helyén is felbukkan, mint a szerelem dicsőítésének szimbóluma. A mester többféle anyagból is megalkotta, mintegy megsokszorozta, mert csókból soha nem elég. Valóban nem volt az: a várbán bolyongva feltűnik, hogy a felesége iránt táplált érzelmek nemcsak a róla szóló műveket járják át, hanem ott rejtőznek különböző munkáinak érzéki hajlataiban, a szenvedélyes gesztusokban és a Bory-vár számtalan titkos kis zugában elrejtett utalásokban, idézetekben is. Ezzel a hitvesi szeretet igazi fészkévé varázsolta a később életművének múzeumává és egyben a Bory-család otthonává is váló romantikus „szoborvárat”, amelyhez az alapul szolgáló egyholdas területet, a rajta álló kis prés-házzal együtt, ezekben az időkben vette.

1912-től tanulmányai végeztével felkérésre a Képzőművészeti Főiskolán maradt, előbb tanársegédként, majd a szobrászosztály óradíjas tanáraként, 1918-tól pedig kinevezett tanárként. Hamar híre ment a fiatal, ambíciózus építész-szobrász művésznek, aki pillanatok alatt képes megálmodni és rajzban megjeleníteni különböző nagyszabású emlékművek, egyházi építmények kivitelezésre alkalmas tervét.

Ezért Bory sok kisebb-nagyobb megrendelést kapott, ezek közül az egyik legérdekesebb és általam is többször meglátogatott a székesfehérvári Jézus Szíve Templom, ami a templomépítészetben újításként számít, hisz nem cserép, vagy bádóg borítja a kupoláját, hanem a mester szavaival: „a héjazatot is beton képezi”. A zsálzott 12 cm vastag betonkupola ötlete és kivitelezési módja példázza Bory Jenő töretlen kísérletező kedvét. A templom külső megjelenésén és belső terének emberléptékű arányain a reneszánsz emberközpontú szakrális téralkalítás hatásai érezhetők, ami különösen alkalmassá teszi a lélek megnyugvására és feltöltődésére – ezt jómagam is nemegyszer megtapasztaltam. De sajnos a történelem – meséli Ágoston Béla –, az első világháború, egy időre más irányt szabott a szobrászati pályára. A Szarajevóban népfőlkelő hadnagyként szolgáló Bory Jenő hamar felhívta magára az ott működő Ferenc Ferdinánd emlékbizottság figyelmét, akik pont egy ilyen „csodabogarat” kerestek a merénylet áldozatának állítandó emlékmű igényével. Rajzai mindenkit lenyűgöztek, úgyhogy mentesülve a katonai szolgálat alól, ismét szenvedélyének, a tervezésnek, szobrászatnak élhetett. Ötletei Bécsben is sikert arattak, így elnyerte Ferenc József támogatását. Az elkészült emlékmű nagy sikert aratott, és ezen felbuzdulva egy még nagyobb mű elkészítésére kapott felkérést. Csakhogy a Ferenc Ferdinánd fogadalmi templom és a Zsófia-otthon terve a háború elvesztése miatt csak álom maradt Bory lelkében.

Mivel azonban a teremtő energiáknak nem lehet gátat szabni, így a mester hazatérve Székesfehérvárra az elmaradt munka kompenzációjaként „kielégítetlen alkotási vágygal” vágott bele a Bory-vár munkálataiba, jó néhány megvalósulatlan szarajevói tervét is felhasználva benne. Munkamódszerére a középkori építőmesterek és Antoni Gaudí spontán, inspiratív módon létrehozott téralkotási technikája jellemző. Jó példa erre a Csörös torony. Meg is lepődöm, mikor Béla bácsitól megtudom, hogyan mászott fel a nyolcvanéves építész a II. világháború alatt megrongálódott torony állványzatára, hogy az ott dolgozó kőműveseknek megmutassa „a fandli és a kőműveskanál használatának mesteri fogásait”.

A Mária-völgyi domboldal, ahol a vár áll, már eleve meghatároz egy szinteltozásos elrendezést. A bejárattól indulva lépcsőkön és kisebb-nagyobb teraszokon, pihenőkön juthatunk fel a főépület homlokzati részéig. Ennek bal oldalát alakították lakhatóvá, és a családból néhányan ma is itt élnek. Különösen az érdekes számomra, hogy akárhányszor vágok neki a Bory-vár „meghódításának”, mindig találom új útvonalat, felfedezek egy titkos kis zugot, amit addig nem ismertem. A főlépcsőn felérve a második pihenőre például rátalálok a dr. Ágoston Béla által felújított Amor és Vénusz szoborra, minek különlegessége abban rejlik, hogy a kis Amor nem nyilaz, hanem „pisil”. Az unoka úgy emlékszik vissza, hogy valamikor gyerekként az ő feladata volt a kellő pillanatban egy kis szelepet kinyitni, hogy a „mennyei áldás” csurogjon.

Ma már mindent modern fotocellás rendszer működtet, de a hatás ugyanolyan meglepő, mint régen. Ámorral egy másik újszerű feldolgozásban is találkozhatunk, ott a kezében pisztolyt tart, hiszen a mai emberek szíve már annyira kemény, hogy azt a nyíl már nem viszi át – mondja Béla bácsi. Ha tovább haladunk, mindenféle újabb és újabb élmények érnek. A szobrok, kispasztikák sora kiapadhatatlan. A történelmi személyekről, művészekről készült portrék, valamint a vallási és szerelmi témájú munkák egyaránt megtalálhatók. Rátalálok a fehérvári strandról már sokak által ismert Huszár születik című szobor másolatára is. Ennek kapcsán az unoka felvilágosít, hogy a gólya csak minket, „egyszerű halandókat” hoz a csőrében, de a huszárok már a hátán lovagolva ékeznak.

Ágoston Bélának szinte mindenhez fűződik valami emléke, vagy a mű születéséről beszél, vagy valami kísérletező fortélyba avat be. Így tudom meg a betonszobor öntésének rafinált fogásait és a hátrányát is, miszerint a fagy már nehezen áll ellen. Ezért sajnos mára sok a javítanivaló. Abba is beavatnak, hogyan készül a „Bory-bronz”, ami valójában egy égetési technika eredményeképp létrejövő bronz- vagy gránithatású, nagy kvarctartalmú kerámia.

A várból Bory Jenő munkáin kívül még számos kortárs művész alkotása is megtalálható. A képtárrá átalakított festő-műteremben felesége munkáin kívül például: Székely Bertalan, Csók István, Rakssányi Dezső, Hargitai Jenő és még sokak képei láthatók.

Az építészeti környezet a gyermekkori mesék világát idézi, kiderítettem, hogy ezt a művészettörténészek eklektikusnak, azaz több történelmi stílus együttlésének nevezik. Béla bácsitól megtudom, hogy az oszlopfők kosár fejezetei román koriak, csakúgy, mint a boltívek, kereszt- vagy dongaboltzatok is. Ezeket a stílusjegyeket az Elefántudvarban találom meg legtisztábban, ahol az alacsony, szűk folyosón végigsétálva felidéződik bennem a pár évvel ezelőtti látogatás, és ráismerek az édesapám által rekonstruált falfestményekre. Ezek a falak pillérekkel tagolt, boltíves mezőit díszít. Bory által legfontosabbnak tartott történelmi korszakokat megjelenítő freskók: a klasszikus kor, a kereszténység, a despotizmus és a szocializmus. Az eredeti képeket egyébként – ahogy arra Ágoston Béla visszaemlékezik – pár

nap alatt festette a mester, csak hogy a falak ne maradjanak üresen. Amúgy a festészetet soha nem tartotta az építészettel, szobrászattal egyenrangúnak.

A különböző építészeti formák ugyan a régi korokat idézik, de anyaguk már nem a fáradságos munkával, akár több emberöltőn keresztül faragott kő, hanem a sokkal gyorsabban, képlekenyen formába önthető vasbeton. „Ha a cement nem volna, a Bory-vár sem volna” – írja Bory Jenő életrajzában.

Tovább haladva újabb és újabb korok elevenednek meg: támvékek, árkádok, párkányok, mellvédek, kupolák, tornyok, csigalépcsők, kutak, ablakok, vakablakok, mozaikok és a legkülönbözőbb épületdíszítő elemek összegyűrva a Bory-életmű szimbolista épületszobrává. Ráadásul az egész beágyazva egy üditő, zöld környezetbe.

Tudom, hogy ez a tanulmány nem vállalkozhat egy mindenre kiterjedő ismertetésre, de az engem ért hatások, érzelmek talán áthatják e sorokat. Sőt még tovább is élnek bennem: hazafelé tartva a belvárosban eszembe jut Béla bácsi története a Püspök-kút hányatott sorsáról. A művészettörténészek a mű legfőbb erényének a plasztika és az architektúra mértéktartó, egymás hatásait felerősítő kialakítását tartják. Eredeti helyének – a Püspöki-palota és a Városháza előtti térnek – szellemiségét, a magyar államalapítás és az egyház elválaszthatatlan kapcsolatát kívánja hangsúlyozni. Ezért került a kor történelmében fontos szerepet játszó négy püspök (Szent Adalbert, Boldog Asztrik, Szent Gellért, Boldog Mór) szobra a főléjük emelkedő, oszlopon álló Szent István korabeli páncélos vitézzel a város Piacterén, akkor még állatok itatására is szolgáló négykaréjú vízmedence közepére. A kút a vizet egyébként, e célból kiépített vezetéken, a város addig legfontosabb közkútjából, a Forgó utcai Királykútból kapta. A visszafogott, barokkos stílusban megformált emlékmű teljes egységben volt az építészeti környezettel. Sajnos 1938-ban mégis át kellett adnia helyét az akkori városrendezők által fontosabbnak tartott, Sidló Ferenc-féle Szent István szobornak, ami aztán hosszas huzavona után mégis a Megyeház elé került, az elbontott Püspök-kút helyét pedig a máig ott álló Országalma foglalta el. A kút annak a városrendező elvnek következtében került a pályaudvar elé, miszerint egy széles sugárút vezetett volna a vasúttól a város főteréig.

A II. világháború mindent elsöpört, terveket, pályaudvart, sőt a kút is megrongálódott, épp csak az isteni gondviselésnek és néhány városvédőnek köszönhető, hogy a leszerelt szobrok a múzeum raktárában átvészelték az 1945 utáni nehéz időköt. Mai helyére az 1970-es években Tatár Dezső, akkori főépítész gyors és határozott döntésének eredményeképp került – ahogy Ágoston Béla visszaemlékszik az építés szavaira: „mielőtt még mást tennének oda”. Sajnos azonban a kutat máig ostromozza a sors, a medencét a fagy, a szobrokat a vandál színesfémgűjtők tépázzák. Ezért nemrégiben ismét szétszedték és Kocsis Balázs restaurátor vezetésével felújítják. Várhatóan tél- és rongálásállón töltheti be díszítő, üditő küldetését városunk impozáns terén.

Ilyen reménytelí gondolatokkal, hogy dolgozatom végéhez közeledek, úgy érzem, még számos érdekes történet rejlik lakóhelyünk köveit alatt, mert ahogy Bory Jenő azt mozaikba rakta: „a kövek beszélnek”. És rajtunk, itt élőkön múlik, hogy az igazi értékek fennmaradjanak, nemcsak a mi, de unokáink örömére is.

Számomra példaértékű városom szobrász-építész zsenijének, Bory Jenőnek szellemi hagyatéka, hogy ifjúkori álmainkért megéri lélekkel, tettel, tudással küzdenünk egy életen át.

Felkészítő tanár: *Dr. Szalai Károly*

Kovács Gréta

Források: *Péntek Imre:* Bory Jenő. Székesfehérvár 2001. – Bory Jenő unokájával, Dr. Ágoston Bélával készített interjú – *Bardon Alfréd:* A Bory-vár Székesfehérvárott. Technika, 1938. – *Bory Jenő:* Beton a művészet szolgálatában. Technika, 1931. – *Bory Jenő:* Hogyan készül a márványszobor? Képzőművészet, 1933. – *Bory Jenő:* Öntsük-e szobrainkat alumíniumból? Technika, 1940. – *Dr. Szendrei János és Szentiványi Gyula:* Magyar Képzőművészek Lexikona. Budapest 1915. – *Éber László és Gombosi György:* Művészeti Lexikon. Budapest 1939. – *Gregorich Mária:* A bori és borfői Bory család és levéltára. Családtörténeti és levéltári tanulmány. Szeged, 1935. – *H.-h.:* A székesfehérvári Bory-vár M. M. É. É. Közlönye, 1940. – *Lyka Károly:* Szobrászatunk a századfordulón. 1896-1914. Az életrajzi adatokat összeállította: Rónay Mária, Budapest 1954. – *Magony Imre:* Székesfehérvár Szobrai. Székesfehérvár, 1995. – *Szokolay Béla:* Bory Jenő szobrászművész. Élet 1924.

Átány

Egy falu az országban

A magyar kistelepülések, a „vidék” helyzete a XXI. század elején bizonyára igen sok érdekességgel és tanulsággal szolgál az ezt vizsgálók számára. Az egyre nagyobb ütemben zajló modernizáció, a külső és belső hatások, a politika és más tényezők által befolyásolt vidéki élet az utóbbi évtizedekben gyökeres változást mutat. Ez az írás nem vállalkozik részletes, tudományos elemzésre, csupán egy falu helyzetképét villantja fel 2009-ből.

Miért éppen erről a dél-hevesi településről szól ez az írás? Mítől érdekesebb mint bármelyik másik község? E kérdésekre a választ úgy adhatjuk meg, hogy Átány a legalaposabb kutatást megélt településünk, noha a magyar köztudatban nem szerepel ilyen formában. Pedig azt is mondhatjuk, hogy a legismertebb falu világszerte! 1951-től kezdődően mintegy két évtizedig itt végzett néprajzi/antropológiai gyűjtést *Fél Edit* és *Hofer Tamás*. Eredményeiket több kontinens országában ismerik és tanítják.

A monografikus kutatásnak indult munka végül sokkal több lett annál. A mindennapos folyamatokat úgy tudták megfigyelni, hogy közben beilleszkedtek az átányi családok életébe olyannyira például, hogy maguk is bekapcsolódtak néhányszor a munkákba, a templomban a társadalmi helyzetüknek megfelelően foglaltak helyet, szinte családtagként voltak hivatalosak a lakodalmakba stb. Sokkal kedvezőbb helyzetben voltak, mint mások – főként, akiknek a vizsgálatuk tárgya nem a saját kultúrájuk –, ugyanis magyar kutatóként magyar faluban gyűjtöttek, így egyszerre tudták belülről és kívülről is nézni a település életét, mivel ismerték az ország politikai, társadalmi helyzetét, beszélték a nyelvet, de a nagyvárosból jött kívülálló, a megbecsült vendégek szerepét is betöltötték. A Néprajzi Múzeum munkatársaiként pedig mintegy 4000 tárgyat gyűjtöttek és kétszer ennyi fénykép felvételt készítettek az 1970-es évek elejéig bezárólag.

Megállapították, hogy a modernizációs folyamatok ellenére Átány sokkal többet őrzött meg a paraszti világból, mint a magyar falvak átlaga. Így például az 50-es években még létezett a tanyázás, azaz a férfiak társas összefogása egy-egy istállóban, vagy a temetések alkalmával a siratás. Azonban a gyűjtés ideje egy gyökeres átalakulás korszakában zajlott. 1959-re Átány is termelőszövetkezeti község lett. Ezért is jelentős *Fél Edit* és *Hofer Tamás* munkája, mert egy megszűnőben lévő kultúrát rögzített.¹

Ennek az írásnak az adja még az időszerűségét, hogy a Néprajzi Múzeum ebben az esztendőben „újra felfedezi” Átányt. Az eddig be nem mutatott, s világviszonylatban is jelentősnek mondott Átány-gyűjteményből időszaki kiállítás – melynek rendezői *Balázs György* és *Máté György* – körvonalazódik és remélhetőleg valósul meg novemberre. E sorok írójának lehetősége nyílt arra is, hogy az elmúlt fél évben többször a településen élhesse át a hétköznapi és némely ünnepek történéseit. Az alább olvasható néhány példán keresztül a mai Átányról láthat mozaikokat az olvasó.

Átány mindig is nagyhatárú település volt. Ez mára sem változott meg, ellentétben a belső szerkezetével, ugyanis már csupán az emlékezetben él a kétfeltes falu képe. (A szabálytalan, zerguzos utcahálózat a nehezen kiismerhető közőkkel ma is megvan). Az a néhány istálló, ami még látható, már korábban a lakóház mellé került vagy a lakóház épült a „kertben”. Sok azonban eltűnt, lebontódott, csakúgy, mint az elhagyott lakóépületek közül is jónéhány. Ezek mementói arról árulkodnak, hogy illegális pusztítás áldozatai lettek – főként azok fa építési anyagok miatt, amit később tüzelőnek használnak. A törzökösök próbálnak tenni a folyamat megállításért, de törekvésük nem nagyon talál támogatásra a felsőbb döntéshozók körében. Úgy tűnik, hogy az elhagyott házak – ahonnan a lakosok vagy kihaltak vagy más településre költöztek – napjai meg vannak számlálva.

A határ azonban gondosan meg van művelve. Az utolsó téesz megszűnését (1992–1993) követően kft, szövetkezet, illetve magángazdaságok alakultak, melyek különböző korszerűségi fokon lévő, de minden esetben gépesített eszközökkel végzik a mezőgazdasági tevékenységüket. Fő termény a búza, valamint az árpa, a zab, a kukorica, valamint a repcé és a napraforgó. Egyre kevesebben tartanak nagyállatot: a lovak, szarvasmarhák, száma igen lecsökkent. Az egykori téesz területén foglalkoznak na-

¹ Az adatokat a kutatás eredményeit bemutató munkák alapján foglaltam egybe. Ezek közül a fontosabbak *Fél Edit* és *Hofer Tamás* közös könyvei: *Proper Peasants. Traditional life in a Hungarian Village*. New York, 1969.; *Bauerliche Denkweise in Wirtschaft und Haushalt. Eine ethnographische Untersuchung über das ungarische Dorf Átány*. Göttingen, 1972. *Geräte der Átányer Bauern*. Kopenhagen–Budapest 1974.; *Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban*. Budapest 1997.

Kivezetés, kihajtás a nyájba

gyobb számban borjúneveléssel, tehenészettel és ide hajthatják ki tavasztól őszig az állataikat a magángazdák. Gondot okoz azonban az értékesítés (például a tej, a tejtermékek, de a növénytermesztésnél is hasonló a baj). A magángazdálkodóknak van civil foglalkozásuk, e mellett osztják be úgy az idejüket, hogy mindent el tudjanak végezni. Ez a több lábbon állás nagymértékű tudást, ismeretet, elszántságot, kitartást és kockázatvállalást igényel. Ezekkel a tulajdonságokkal a „régii” átányiak is rendelkeztek. Ugyanígy hasonlóságot lehet felfedezni a különböző munkatársulásoknál, illetve a kölcsönös segítségnyújtásoknál is.

A csökkenő létszámú lakosság² etnikai összetétele is gyökeresen megváltozott az elmúlt évtizedekben. A magyarok és a romák aránya jelenleg kb. 2/3 és 1/3. Előbbieknél évente alig születik gyermek, de ide kapcsolódóan néhány szokás elevenen él. Az apának ilyenkor a néhány hónapos szexuális tilalmát a közeli barátok is hangsúlyozzák egy jelképes ajándékkal: a születendő gyermek nemére utaló színű kék vagy rózsaszín borjúkötelet adnak neki. A keresztelő fontos családi ünnep. Még ma is gyakori, hogy a szülők, nagyszülők keresztnevét kapja a gyerek. A templomi szertartást követően kerül sor a szülők házához a vendégségre, este pedig a fazékverésre, ami szintén a férfiak magyarázatra szoruló szokása. Ekkorra összegyűjtött rossz cserép és pléh fazekakat megtöltenek szimbolikus jelentésű aprószemű terménnyel (leggyakrabban búzával), amiket aztán meglepetésszerűen bedobálnak az udvarra, illetve a ház falához vernek. Az apa ezután megvendégeli a „hívatlanokat”. Hasonlóan tartják magukat a május elsejét megelőző estéhez, éjszakához kapcsolódó szokások. Ezen a napon a lányos házak (legyen szó akár kisgyermekről vagy felnőtt nőről) kikapuját az óvatosabb apák lánccal rögzítik vagy biztonságba helyezik, mert az éjszaka leple alatt a legények (vagy a házas férfiak!) „ellophatják” és nehezen megtalálható vagy visszaszerezhető helyre teszik. Egyet-kettőt a település központjában felállított több méteres községi májfára is rákötöznek. A kislányok az apjuktól kapnak májfát, amit a kapura tesznek. A komolyabb udvarló fiú díszes virágkosarat készített a lány számára, amit általában a keresztanyja, szülei társaságában visz el a lányos házhoz, ahol ajándékváltás után vendégségre kerül sor. A májusi kosár – melynek színe rózsaszín, kivéve, ha a fiatalok már eljegyezték egymást, mert akkor fehér – ezt követő napokban jól látható helyre, az ablakba kerül.³

² 1960-ban 2616, míg 2007-ben 1678 lakosa volt a településnek.

³ Május elsejéhez kapcsolódó hasonló szokások élnek a környező településeken is. Ezekről korábban Bakó Ferenc számolt be 1966-ban. (Az Egri Múzeum Évkönyve IV. 257–304.)

Kiskapulós

Jellemzőek más közösségi alkalmak, összejövetelek is, és ezek gyakorisága szintén azt az üzenetet hordozza, hogy a település él. A különböző bálokból, estekből, fesztiválszerű napokból és más rendezvényekből az tűnik ki, hogy van egy összetartó réteg, akikenél sokat jelent átányinak lenni. Rájuk jellemző, hogy a múlt értékeivel is foglalkoznak. Rendben tartják a kis múzeumukat, a Kakas-házat, sőt, egy saját helytörténeti kiállítóhelyet is berendeztek, ami az Átányi évszázadok nevet viseli. Próbálnak valamit kezdeni azzal a „temető-” vagy „koporsó-turizmussal”, ami az elmúlt években alakult ki és egy XVIII. századi koporsó alakú sírjelhez kötődik.

És mi lesz Átány jövője? Minden bizonnyal sok múlik majd azon, hogy a nem csak erre a településre jellemző társadalmi problémákra milyen megoldási stratégia alakul majd ki. Gondolok itt a szövegben halványan érzékeltetett roma lakosság integrálására, az előregedő-elvándorló tendencia megállításra, az önkormányzat finanszírozására.

Ezzel kapcsolatban szeretném leszögezni, hogy ezzel az írással nem (jó vagy rossz) véleményt akarok formálni a jelenlegi helyzetről és a törvények érezhető fogyatékosságairól, csupán egy helyzetképet adni 2009-ben Átányról. Egy faluról az országban.

Máté György

Természetjárás és honismeret

Az Erdélyi Kárpát Egyesület háromszéki osztálya, a HEKE 1892 április 3-án alakul meg. Első elnöke *Potsa József* Háromszék vármegye főispánja volt. A HEKE, a székelyföldi természetjárók közművelődési vonatkozásait ápoló szakosztályként, az Erdélyi Magyar Köz művelődési Egyesület kereteiből nőtt ki. Már megalakulása utáni években megszervezi a „Székely Mentőakció” programját, mely arra hivatott, hogy megakadályozza a tömeges kivándorlást.

Számba vette a vidék természeti értékeit, a házi ipar fejlesztési lehetőségeit, a fürdőhelyek fejlesztési lehetőségeit, a hitelügyek kilátásait és nem utolsósorban a köz művelődés fellendítésének módját. Bemutatja Székelyföld értékeit, megszervezi az első jelzésfestő csapatot. Megyei kalauzt ad ki.

Az Erdélyi Kárpát Egyesületnek az I. világháborúig hat fiókja volt, s a királyi Romániában a II. világháború végéig az EKE a székelység egyik összetartó erejévé vált. Itt szervezték Erdély első turistakiállítását. Olyan munkatársak voltak mint *Csutak Vilmos* múzeumi szakember, *Kovács Jenő* fotóművész. A kommunista rendszer 1948-ban teljesen felszámolta, megszüntette tevékenységét, mindent elvettek, államosítottak. A természetjárás az iskolákba és a Nemere Természetjáró Körbe tevődött át. Olyan emberek fémjelezték munkájukat, mint *Kónya Ádám* tanár (később a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója), *Kisgyörgy Zoltán* tanár, geologus, publicista, *Fejér Ákos* tanár, *Kakas Zoltán* muzeológus. Az 1992-es újraalakulás óta az elődök alkotó tevékenységét próbálja folytatni.

A HEKE fő feladatát három szóban lehetne összefoglalni: természetjárás, honismeret és környezetvédelem. Küldetésünk szűkebb és tágabb környezetünk teljes megismerése, értékeink tudatosítása és megőrzése. Tevékenységünket éves programjaink tükrözik, amiben a legfiatalabbtól (9 éves) a legöregebbig (76 éves) mindenki megtalálja a hozzá közelebb állót, a számára legmegfelelőbbet. Így a kemény, embertpróbáló hegyi túráktól, a környezetünkben levő természeti szépségek megismeréséig, a várturáktól a műemlék épületekig, a települések történelméről, a múzeumoktól az emlékhelyekig sok minden belefér ebbe a munkába. És hogy ne maradjanak csak azok emlékezetében akik részt vesznek a túrákon, kisfilmeken rögzítjük azokat, és levetítjük nem csak a tagságnak, hanem az érdeklődő közönségnek is. Környékünkéről útikalauzt adtunk ki, melyben megtalálható a hely ismeretanyaga, magyar helységnevei, történelme. Most a legutóbbi táborozásunk programjából tallóznék.

A legutolsó országos EKE-fórumon elhatároztuk, hogy minden évben májusban (az országos szervezet 1891. május 10-én alakult meg) EKE-napokat rendezünk, ennek megrendezésére a helyszínt a zabolai Csipkés Ifjúsági Tábor adta. 2009-ben az első napon, a megnyitóban hiteles népitáncot láthattunk a helyi amatőr táncsoport bemutatásában. A második napon három túra között lehetett válogatni. Az első Háromszék legmagasabb csúcsára a Lakócára (1777 m), a második a Zerge havasra (1602 m) vezetett, a harmadik honismereti túra volt: a hegyen át Gelencére, a Szent Imre műemlék templomhoz, amit a Kulturális Világörökség részeként tartanak számon. Ezt a túrát én vezettem, ezért részletezem a látnivalót.

A nemrég restaurált templom a román, a gótika, a reneszánsz és a barokk értékes stílusjegyeit ötvözi, megtekintése egy órát vett igénybe. Építésének időpontja 1245-re tehető, és van aki ciszterci alapítású templomnak véli. Az 1932-ben feltárt falképei (freskói) háromszék legrégebbi falfestményei közé tartoznak. A Szent László mondakör egyik legrégebbi ábrázolása. A XVI-ik századi gótikus szentély alatt megtalálták a román kori szentély alapjait. A két barokk portikuszt 1766 körül építették. A templomhájj gerendákra szegezett deszkáira 1628-ban készül el a 103 festett kazetta. A mértani és növényi formák színezése az erdélyi reneszánsz néhol már barokkba hajló példái, amint Kelemen Lajos 1899-ben megállapította. A karzati kazetták 1766-ban készülnek, ezt Köpeczi Sebestyén József írta le 1957-ben. A falfestményeket Huszka József tárta fel 1882-ben és 1972-ben restaurálták. A falfestmények az 1330-as évekre datálhatók. Az északi falon az első sorban a Szent László legenda képsora látható. A király öve éppen olyan, mint a honfoglaló magyaroké. A legenda jelenetei: Kihallgatás, Felvonulás, Ütközet, Üldözés, Párviadal, Lefejezés. Az alsó képsor Krisztus életéből merített eseményeket örökít meg, a jeruzsálemi felvonulástól a keresztre feszítésig. A déli oldalon levő falfestményekről a vakolatot Köpeczi Sebestyén József távolította el, s így kerültek elő az Alexandriai Szent Katalin életéből vett jelenetek. A freskókat 1466-ban berakatták. A régi harang 1401-ből való, 1763-ban újra öntötték. A második harang 1617-ből való.

Harmadnapon Zabola nevezetességeivel ismerkedtünk. Először a gazdag helytörténeti múzeumot tekintettük meg. Itt megemlítem a Csángó Múzeum gazdag anyagát, mely izellőt nyújtott a moldvai csángók néprajzi kincseiről. Utána a tiszteletes asszony bemutatta a falu központjában levő gótikus református vártemplomot. A templomépület a XV-ik századból való. A harangtorony a barokk jeleit viseli, amit Háromszék főkapitánya, Basa Tamás 1666-ban épített újjá. A vár falát kilenc támpillér támasztja. A templom belső tere késő gótikus. A déli ajtó kökerete egyike Erdély legszebb kora reneszánsz emlékeinek. A boltozatot 124 1752-ből való kazetta fedi, amik az erdélyi virágos reneszánsz legmagyarosabb változatát képviselik. Hasonló (mellvéd) kazetták díszítik az orgonakazatot is. A kisebbik harang az 1558-as évszámot viseli, a nagyobbikat Basa Tamás öntette 1644-ben.

Innen a Mikes parkba mentünk, a Mikes kastélyhoz. A park 16 ha-nyit terít ma visszaszolgáltatót, lezárt rész. Az arborétumszerű park létrehozója gróf Mikes Ármin volt. Ma csaknem 170 növényfaj él a természetvédelmi területen. A parkban áll az 1500-as években épült műemlék kastély, amit Mikes Benedek 1867-ben svájci stílusban alakított át. A Mikesek közzül sokan kitűntek politikai, katonai tiszt-

ségükkel. Mikes György és Benedek részt vett Székely Mózes harcaiban. Mikes György és Kelemen 1658-ban a megyesi országgyűlésre vezette a székelyeket. Mikes Pált mint Thököly hívét kivégezték. Az ő fia volt Mikes Kelemen (1690–1761). Mikes Mihály háromszéki főkapitány a kuruc szabadságharc lelkes harcosa volt. Mikes Zsigmond, Mikes István főkirálybírói méltóságig vitte. Mikes Kelemen honvéd ezredes (1820–1849) volt, aki 1848 július végétől a Kossuth-, a későbbi 15. Mátyás huszárezred szervezője és parancsnoka volt.

A kastélyban született Mikó Imre (1805–1876) államférfi, tudós, művelődéspolitikus író, az Erdélyi Múzeum Egyesület és a Református Székely Mikó Kollégium egyik megalapítója, Erdély Széchenyije.

E táborozás alatt számottevően gyarapítottuk az erdélyi hon-ra vonatkozó ismeretünket.

Dukrét Lajos

In memoriam

Dr. Barta László¹ (1936–2009)

Szentes város arról is ismert, hogy az elsők között csatlakozott az 1960-as években életre kapó honismereti mozgalomhoz. A múltbeli értékek feltárását, megismertetését és megőrzését szolgáló kezdeményezés nagyban elősegítette a szűkebb pátria iránti ragaszkodás, az egészséges lokálpatriotizmus kialakítását. E nemes érzések elsődleges kialakítói a tanítók és tanárok, legfontosabb bázisai pedig a régmúlt idők dokumentumainak őrzőhelyei: a levéltárak és a könyvtárak voltak.

Így volt ez városunkban is. Barta László személyében most olyan ragyogó szakembertől búcsúzunk, aki előbb tanárként, helytörténészként, majd levéltár-igazgatóként, tudós előadóként és helytörténeti kiadványok szerkesztőjeként segítette településünk és a dél-alföldi régió történetének feltárását és közzétételét.

Barta László a Csongrád megyei Szentesen született 1936. január 31-én. Szülei kiskereskedők voltak. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte; 1954-ben a Horváth Mihály Gimnáziumban érettségizett. 1958-ban a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán magyar-történelem szakos tanári oklevelet szerzett. Ugyanitt doktorált történelemből 1966-ban. A diploma megszerzése után öt évig általános iskolában dolgozott Szegváron és Szentesen. 1963–1978 között a Horváth Mihály Gimnázium magya-történelem-művészettörténet szakos tanára. 1978 nyarán kinevezték a Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára igazgatójává, mely tisztségét nyugdíjba vonulásig, 1996. január 31-ig viselte.

Az 1960-as években helytörténeti kutatóként került kapcsolatba a levéltárral. Gyűjtőmunkájának első eredményei a doktori disszertáció (1966) és egy helytörténeti dokumentumkötet volt, ez utóbbit a helyi levéltárosokkal állította össze (1969).

Levéltár-igazgatói működése idején a szentesi levéltár a helytörténeti kutatás- és írás legfőbb bázisává vált. Vezetésével valósult meg a „nyitott levéltár” program, amelynek lényege az volt, hogy a levéltár váljék titokzatos, poros, zárt intézményből, a nagyközönség, a diákság, a helytörténet iránt érdeklődők számára nyitott létesítménnyé, tudományos műhellyé. Ennek szellemében került sor az első levéltári nyílt napokra, amelyből utóbb kinőtt a máig élő, évenként megrendezésre kerülő *levéltári napok* helytörténeti rendezvénysorozata.

A levéltár volt a legfőbb helyszíne a honismereti rendezvényeknek; rendszeresen itt gyülekeztek a helytörténet iránt érdeklődők; itt tartotta összejöveteleit a HNF Szentes Városi Honismereti Bizottsága, amelynek a levéltárosok is tagjai, tisztségviselői voltak. A rendezvények mellett említést érdemelnek a több alkalommal kiírt honismereti pályázatok, amelyekre több tucat értékes helytörténeti tanulmány készült, igen változatos tematikával. Ezek zsűrizésében Barta László mindannyiszor szerepet vállalt.

¹ Elhangzott Szentesen, 2009. május 25-én.

De nemcsak szervezte, hanem maga is művelte a helytörténeti kutatást és írást. Több könyv, helytörténeti kiadvány szerzője, társszerzője; alapvető tanulmányokat készített Szentes város és Csongrád megye történetéből. Tudományos közleményeinek száma megközelíti a félszázat. Legfőbb kutatási területe a reformkor és az 1848/49-es forradalom és szabadságharc története, de foglalkozott legújabb kori témákkal is. Legfontosabb munkái: A szentesi örökváltság 1836; Az 1828. évi országos összeírás Csongrád vármegyében; Szabad Szentes városának képviselői és igazgatási rendje 1837–1840; Szentes igazgatása az 1848/49-es forradalomban; Csongrád az 1848/49-es forradalomban; A Lakos-gyilkosság (Virágos Istvánnal); Az 1956-os forradalom Szentesen. Ezek mellett részt vett több helytörténeti monográfia és forráskiadvány összeállításában.

1979-től bekapcsolódott a külföldi levéltárakban folyó hungarika-kutatásba. A Vajdasági Levéltárban három alkalommal, a spanyolországi levéltárakban 8 alkalommal végzett gyűjtő munkát, számos értékes dokumentummal gazdagítva a Csongrád Megyei Levéltárat és a Magyar Országos Levéltárat.

Hivatali elfoglaltságai mellett a Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Levéltárosok Egyesülete, a Hajnal István Kör, a Szegedi Akadémiai Bizottság, az Erdélyi Szövetség és sok más társadalmi szervezet tagja, vezetője. Szentes kulturális életében és közéletében betöltött kiemelkedő szereplését a városi képviselő-testület 1997-ben Pro Urbe díjjal ismerte el.

Az elmúlt év decemberében meghívtuk a régi levéltári dolgozóinkat egy családi összejövetelre. Mint utóbb kiderült, Barta László ny. igazgatónk ekkor volt közöttünk utoljára. Hosszan tartó betegeskedés után, 2009. április 29-én elragadta a halál. Tudta, hogy komoly betegségből nincs felépülés, ennek ellenére kiegyensúlyozott nyugalom, békés beletörődés áradt belőle. Bizonyára átgondolta, hogy mindent megkapott az élettől, amire egy ember vágyhat: tudást, szakmai sikereket, közmegebecsülést, odaadó, szép feleséget, négy gyönyörű gyermeket, hű barátokat és cimborákat, segítőkész, szerető munkatársakat. Szeretnénk remélni, hogy ezek voltak utolsó gondolatai, s megbékélt lélekkel indult el abba a másik világba.

A szentesi levéltár munkatársai nevében

Labádi Lajos

